

КРАЄЗНАВЧИЙ АСПЕКТ ОПОВІДАНЬ В. ВИННИЧЕНКА ПРО ДІТЕЙ (ХУДОЖНІЙ ОБРАЗ ЄПИСАВЕТГРАДА КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ)

Оксана ГОЛЬНИК (Кіровоград)

У праці з'ясовані деякі естетичні домінанти оповідань В.Винниченка про дітей, зокрема у збірці «Намисто» (ліризм, психологізм, топографічна локалізація), уточнено краєзнавчий аспект художньої топографії оповідань, визначено її роль, значення, особливості поетики, підкреслено прикладний характер здобутих результатів.

Ключові слова: топографічна локалізація, психологізм, ліризм, автобіографічний контекст.

Some aesthetical dominants (lyricism, topographical localization) of V.Vynnychenko's stories about children are defined in the article. In "Necklace" collection, the regional aspect of artistic topography of the stories is specified, it's role, value, features of poetics are determined and the applied pattern of the obtained results is underlined.

Key words: topographical localization, psychologism, lyricism, autobiographic context.

Дитячі оповідання у доробкові В.Винниченка є оригінальним явищем. До створення циклу дитячих оповідань митець звертається цілком несподівано з погляду логіки розвитку світоглядної системи, філософсько-естетичних зацікавлень та пріоритетів.

Відомо, що Винниченко – дитячий письменник починався із оповідання «Кумедія з Костем» (1909), потім 1912 року на сторінках газети «Рада» побачило світ оповідання «Федько-халамидник», у головному героєві якого легко впізнавався автор-бунтар. Як зауважує В.Панченко, цей твір мав «французьку прописку» [1, с. 425] – був написаний під час першої еміграції митця.

Бурхливі передреволюційні та революційні часи не дають Винниченкові можливості повноцінно віддатися творчості, тому збірка «Намисто» пишеться протягом 1921 – 1928 рр. паралельно із драматичними творами «Чорна Пантера і Білий Медвідь», «Закон», «Гріх», творчою працею над романом «Сонячна машина», філософсько-етичними шуканнями автора, які реалізувалися в трактаті «Конкордизм» та низці пізніших романів «Вічний імператив», «Лепрозорій», «Нова Заповідь», «Слово за тобою, Сталіне!». Щоденникові записи цього періоду засвідчують, що В.Винниченко остаточно відмовився від можливості повернення на Батьківщину, заглиблюється у творчі пошуки, спостереження, переживаючи справжній творчий злет.

Поява в цьому контексті оповідань про дітей – явище вельми несподіване, тим більше, що теми соціалізації дитини, психологічні колізії дитячої свідомості не були наріжними й провідними для соціально-філософських і мистецьких роздумів і шукань В.Винниченка. Скажімо більше, навіть таких творчих завдань, виходячи із нотаток у «Щоденнику»,

митець перед собою не ставив. Та й у цілому тема дитинства, дитячого світу як самостійна не виринала в письменника в реалізованих і виношуваних творчих задумах. Так, у розробці проблеми сім'ї, шлюбу, свободи митця, конфлікту митця і людини, реалізації принципу «чесності із собою» В.Винниченко розглядав дитину (найчастіше це хлопчик) приводом і причиною, яка руйнує раціонально вибудований гармонійний світ нової надлюдини: Кривенка з «Memento», Якова Михайлюка із «Записок Кирпатого Мефістофеля», Корнія з «Чорної Пантери і Білого Медведя» та ін.

У щоденникових записах В.Винниченка з'являються поодинокі описи поведінки й зовнішності дітей, але їх варто розглядати, як письменницьке вивчення життя, відточення «ока» і «руки» майстра психологічного портрету. Зауважимо, що ці спостереження почасти мають негативну конотацію, певного психологічного відринення дитини: спостерігаючи за реакцією матері, яка радіє і посміхається пустотливому немовляті, В.Винниченко констатує: «А мені від дитинки боляче. ... Коли я дивлюся на дитинку, мені здається, що я поховав свою дитину і ніколи більше не матиму» [2, с. 98] (описувані переживання передують невдалій вагітності Розалії Лівшиць). Іншим разом Винниченкові наснився кошмарний сон (запис від 4 лютого 1924), де хлопчик-немовля вимагає «закрити місяць» [3, с. 291].

Утім незважаючи на зауважені об'єктивні моменти, зумовлені логікою розвитку мистецької манери прозаїка й драматурга, та суб'єктивні відрухи, детерміновані психологічною блокадою переживання нереалізованого батьківства, з'являються оповідання збірки «Намисто», а в «Щоденнику» В.Винниченка подибуємо запис від 18 жовтня 1925 року, де автор, накреслюючи творчі плани, зауважує, що не збирається зупинятися на «одному разку» «Намиста», а планує створити ще дві такі збірки. Отож, дитина й дитинство як об'єкт мистецької обсервації несподівано стають вагомими для художнього мислення В.Винниченка. Припускаємо, що причиною цього була ностальгія, яка змусила митця звернутися до спогадів матері про його елисаветградське дитинство, завбачливо записаних Розалією Яківною [4, с. 15].

Оповідання збірки «Намисто» мають низку художніх особливостей: на відміну від «Кумедії з Костем», де поданий процес соціалізації дитини-байстряти й психологічні колізії, пов'язані з цим, на відміну від «Федька-халамидника», де конфлікт між двома героями Федьком і Толею теж має соціальний характер (вони належать до різних прошарків суспільства), у «Намисті» йдеться про процес самоствердження дитини, ініціацію (найчастіше у процесі здійснення Вчинку (подвигу), гостро переживаючи страх, дитина набуває нових особистісних якостей, нового морального й психологічного досвіду). Отож, В.Винниченка цікавить психологія дитини в екстремальних умовах і ситуаціях. Утім перед нами не просто психологічні

етюди, а ліричний малюнок дитинства. Автор недаремно обирає за заголовки рядки з народних пісень: вони мають створити емоційний фон описуваних подій і характерів (викликати співчуття до дитини-сироти з оповідання «Та нема гірш нікому», підкреслити сміливість і відчайдушність Ланки з «Ой випила, вихилила...», оцінити наполегливість близнюків у прагненні мати власний голубник у творі «Гей, чи пан, чи пропав...»). У дитячих оповіданнях В.Винниченко відмовляється від своєї манери ілюструвати художнім матеріалом власні переконання, концепції та ідеї, перебираючи на себе функцію спостерігача за плином буття дітей, майстерно відтворюючи психологічні колізії, які зринають у повсякденному житті дитини кінця XIX – початку XX століття.

Іншою особливістю цих творів є *топографічна локалізація подій*. Ця риса є об'єднувальною для низки творів про дітей і дає можливість реконструювати світ Єлисаветграда кінця XIX – початку XX століття, побачивши очима В.Винниченка – дитини. Цей аспект є недослідженим і вельми цікавим, тому й став предметом нашої праці.

Варто зазначити, що чи не єдиний випадок у творчому доробкові В.Винниченка (зауважимо, спогадами про Златопіль овіяний образ Сонгорода в «Красі і силі», деталі елисаветградського буття поодинокі трапляються у романі «По-свій»), коли він вдається до точної, прямої локалізації подій, даючи цінний матеріал для літературно-краєзнавчих спостережень.

В.Панченко, говорячи про оповідання «Федько-халамидник», зауважив, що воно «нав'язне спогадами про Єлисаветград 1880-х років» [10]. Отож, світ «маленького Парижа» – степової столиці XIX століття – став об'єднавчим центром подій і для оповідань «Бабусин подарунок» (поза збіркою), «Гей, хто в лісі обізвися...», «Ой випила, вихилила...», «Гей чи пан, чи пропав...», «Та немає гірш нікому...», «За Сибіром сонце сходить...», «Стелися, барвінку, низенько»¹.

Усі події, пригоди і вчинки героїв – маленьких елисаветградців у названих вище творах В.Винниченка переважно локалізуються в районі Бикового або Грецького поселення – правобережної околиці Єлисаветграда, де розміщувалася грецька церква (тепер – грецький кафедральний собор), та Чечори – району, який був вище грецької слободи, ближче до фортеці [8, с. 73–74]. Прикметно, що населення цих територій переважно бідняки: дрібні ремісники, візники, робітники заводів Ельворті. Шкловського, Яскульського, розкинутих на прилеглій території району Ковалівки. Отож і маленькі герої оповідань В.Винниченка походять із робітничих сімей. Їхньою спільною ознакою є й шукання пригод, мотивація яких почасти є різною: так, у Меланки з «Ой випила, вихилила...» є необхідність роздобути

¹ Примітка 1. Решта творів («Віють вітри, віють буйні...», «Гей, ти, бочечко...») овіяні дитячими спогадами В.Винниченка про перебування у діда в селі Григорівка.

для хворої матері відро, у якому вона могла б парити ноги, у Васька («Бабусин подарунок») бажання продемонструвати свою вправність і сміливість, у близнят Любки та Івашка з «Гей чи пан, чи пропав» і «Гей не спиться» прагнення мати голубник, у Гаврика і Михася («За Сибіром сонце сходить») жага свободи, пригод, випробування власної сили. Не останню роль у випробуваннях, які випадають на долю цих дітей, відіграє місце, де вони відбуваються. У низці своїх творів («Бабусин подарунок», «За Сибіром сонце сходить», «Гей, хто в лісі, обізвся...») головним місцем подій В.Винниченка робить так зване **Босяцьке провалля або Глинище**, розміщене за околицями Єлисаветграда (на північ від фортеці, тепер напрямок «Дендропарку» та обласної лікарні). Вихід на Глинище був із Чечори (Чечорської балки), яку населяли переважно вихідці із Молдавії («чечора» з молдавської «лахміття»), котру «й справді ходили в бурдному одязі...Жили переважно в землянках і мазанках» [8, с. 75]. Автор вельми достовірно відтворює занедбаність, необлаштованість і бідність цієї частини Єлисаветграда кінця ХІХ століття: «Але ж і довга була та вулиця, кінця і краю їй не було! Ішли, ішли. А вона все така сама. Тільки дома ставали все менші та нижчі, а паркани довші. Та ще болото більше. Іноді воно цілим озерцем заливало вулицю і тьмяно блищало густим сивим кулешем. Аж страшно в нього ступати ...» [1, с. 385] і далі: «І поле вже видко з дороги, а вулиця все тяглася. І такі саму землянки і халупки були й тут, як і на тім боці міста. І так само було бідно, брудно, нудно» [1, с. 387].

Босяцьке провалля в оповіданнях В.Винниченка стає місцем випробування сили й мужності героїв, місцем зустрічі з очевидною небезпекою, що провокує кардинальні внутрішні зрушення, спонукає до дорослішання, формування іншої морально-етичної системи. І це не дивно, бо Босяцьке провалля або Глинище природно є небезпечним місцем. За описами В.Винниченка це: «Провалля глибочезне ... З одного боку височенна стіна, рівна, глиниста, з кущиками молочаю, які бозна-як попричеплювалися там. З другого – крутий, зелений схил, по якому жовтими мотузками поперепліталися стежки. А широке те провалля те було таке, що ніхто з хлопців навіть замашним черепочком не міг перекинути з одного боку на другий» [1, с. 53]. Саме це місце стає плацдармом для випробування фізичної сили і вправності Васька – Жар-птиці («Бабусине оповідання»), який береться перекинути новенький срібний карбованець на інший бік провалля і тим самим самоствердитися в хлоп'ячій компанії. Воно ж стає й місцем випробування його витримки й сміливості в боротьбі з гадюкою. Ці небезпечні моменти хлоп'ячих забав зрештою призводять до набуття нових моральних якостей: сміливий Васько виявляється ще й благородним, пропонуючи такого цінного й вистражданого карбованця за відібраного в Микишки дідом Шевчуком картуза.

Назване місце є небезпечним і в соціальному аспекті: це скупчення злочинців, заброд, небезпечних людей «дна», відчужених соціумом

економічно й територіально. Автор натуралістично описує умови існування цих людей, підкреслюючи й увиразнюючи ідею їхнього позасоціального буття промовистою деталлю: на смітникові мешкають бродячі собаки і люди, причому їхня поведінка однакова, бо спрямована на виживання: «Поміж купами сміття лазили собаки, худі, ребруваті, з підігнутими хвостами, з погризеними вухами. А крім собак коло куп вовтузилися якісь люди, горбом позгинавши спину. Вони щось витягали з тих куп, обтрушували, оббивали й або кидали назад до куп сміття, або клали собі в мішки» [1, с. 387]. Умови життя виробили відповідні якості в цих людей: настороженість і страх перед новачками, яка змінюється зацікавленням (чим можна пожитися), і нарешті, тваринна агресивність, бездушність, готовність до злочину – від крадіжки до вбивства. З небезпекою, яка йде від цієї босячнї, зіткнулися два мрійники – Гаврик і Михась із оповідання «За Сибіром сонце сходить». Захоплені романтичною аурую слави розбійника Кармелюка, вони вирішують дістатися до лісу, який відкрився їм з дзвіниці Болгарської церкви (очевидно, грецька церква, бо В.Винниченко чітко окреслює місце її розташування «...церква стояла внизу, коло річки...» [1, с. 371]). Цей таємничий, оповитий романтикою простір вабив до себе маленьких мандрівників: таємна смуга степу, «ніжно-сива, рівна, без білих плям і латок... Коло світило сонце, то навіть помітно було сивині зеленявість, – то, значить, травиця. А збоку смуги густими зубчиками темнів ліс, то напевне був ліс, дикий, непролазний, величезний» [1, с. 373]. Протиставляючи простір міста й природний простір, автор підкреслює прагнення дітей відчувати свободу, таємничість, пережити пригоди, які асоціюються в їхній уяві з лісом. Проте на шляху до реалізації задуманого хлопці стикаються із реальністю буття – мешканцями Босяцького провалля – справжніми розбійниками. Зіткнення мрії та реальності – один із улюблених прийомів В.Винниченка, який дає можливість не лише розвінчати ілюзію, але й набути справжнього соціального досвіду. Гаврик і Михась змушені боронитися від босячнї, яка посягає не тільки на їхнє майно, але й на їхнє життя. Так, руйнується дитяча легенда про благородне розбійництво, одночасно приходиться усвідомлення небезпеки, загострюється інстинкт самозбереження – відбувається процес дорослішання.

Зустріч із халамидником Корчуном – мешканцем провалля – стає фатальною і карколомною й для Зіня («Гей, хто в лісі, обізвися»). Хлопчик добре знається на психології оточення, має свої життєві цінності й вироблений стиль поведінки: він знає, що всього, що хочеш можна добитися, якщо бути ласкавим і вміти підлабузнюватися. Навіть «бозя» не страшить Зіня, бо той знає, що його можна задобрити поклонами. Справжнім богом для хлопчика є Корчун – страшний і небезпечний, до того ж мешкає «не десь там на небі – невідомо де та як, а таки тут на землі, недалечко від Зіня. Зовсім десь недалечко, бо кожної хвилини міг прийти й зробити з Зіньом усе, що схотів: забрати в торбу, віддати зайцям, циганам,

халамидникам» [1, с. 130–131]. Убивство страшного Корчуна такими ж, як і він босяками, свідком якого став малий Зінь, призвело до кардинальних зрушень у свідомості й поведінці хлопчика: усунення реальної загрози робить його життя сумним і прісним. Митець дуже тонко вловив специфіку дитячої свідомості: коли зникає страх перед кимось або чимось, відчуття небезпеки, то витівки втрачають свій смисл і «смак».

Характерно, що, змальовуючи провалля, митець використовує переважно темні барви, протиставляє його місту, образ (видиво) якого стає уособленням безпеки, гармонії, світлого освяченого простору. У дитячих оповіданнях В.Винниченка знаходимо *два словесні малюнки «города» – міста Єлисаветграда*, подані з горішньої перспективи (з вершини Глинища). Один із цих описів подає нам місто вдень («Бабусин подарунок»), інший – нічної пори («За Сибіром сонце сходить»), але обидва вони містять не лише топографічну інформацію, а й підкреслюють психологічний стан безпеки, що панує в душах героїв – Васька, котрий уникнув гибелі в проваллі, та Гриня і Михася, яким удалося врятуватися від халамидників. Ефект заспокоєння читача після пережитого катарсису досягається автором через контраст сгущених темних фарб, якими створювалася психологічна атмосфера пригод героїв, описові міста, де домінує образ світла (чи то сонячного, чи то штучного нічного): «Широко-широчезно розкотився він долиною степовою. І так тепер любо, так легко, так чогось сумно дивитись на ту залиту сонцем спокійну, поважну широчінь...над усім цим велично. Без краю розгорнулось високе, прозоре, тепле небо з сліпучим вогненным сонцем посередині...» [1, с. 77–78] або «І раптом у тьмі десь далеко зажовтіли вогники, наче хтось взяв та розсипав по чорному оксамиту дрібненькі жаринки.

- Гей, город! – аж закричав Гаврик...

Зразу ногам стало легше, вільніше йти. З плечей звалили важкі торби пригнічення» [1, с. 400] (курсив наш – О.Г.).

Не останню роль у цих описах відіграють і згадки В.Винниченка про знакові місця Єлисаветграда, які створили йому славу «маленького Парижа» та степової столиці. Насамперед, це *кафедральний собор (грецька церква) Володимирської Божої матері* (у письменника – це Болгарська церква («За Сибіром сонце сходить», згадується також Пречистенська дзвінниця в оповіданні «Гей, чи пан, чи пропав»¹), поданий у творах митця через призму дитячого сприйняття, що визначає асоціативні характеристики будівлі: наприклад, через архітектурну деталь – баню, що «подібна до величезної цибулини, в якій замість хвоста – хрест» [1, с. 77], або через романтизовану перспективу простору, що відкривається: «...з дзвінниці було добре видно різниці, а за ними оту таємну смугу степу» [1, с. 371]. У «Та нема гірш нікому...» автор згадує ще одну церкву Єлисаветграда, котра розміщувалася

¹ Примітка. У книзі «Маленький Париж: Єлисаветград в старій відкритке» зауважено, що Кріпосна площа, яка прилягала з північного боку до фортеці, містилася напроти Пречистенських воріт грецької церкви.

поблизу центральної вулиці Великої Перспективної (нині Карла Маркса), – *Успенську*. Власне, митець вдається до відтворення аури спокою, умиротворення, який асоціювався із цим місцем. Саме такі відчуття сповнюють Льоню (він у гімназії «встругнув штуку», через яку його неодмінно мають вигнати), котрий переховується за церковною огорожею, набираючись сміливості повернутися у ворожий світ – дім дядька-опікуна осиротілого хлопчика. Церковна огорожа – символ замкненого статичного простору, сповненого добра й милосердя – стає своєрідним уособленням фізичного й духовного захисту від ворожого зовнішнього світу: «У кутку церковної огорожі затишно-затишно, наче під боком у мами (хоча ні в Сашка, ні в Льоні давно вже немає їх мам). Звідусіль, од усього світу загороджено їх: ззаду товстим високим муром, а спереду густими непролазними кущами бузку. ... За муром загорожі гуркотять бендюги, цокотять копита, дзеленчать трамвай» [1, с. 346]. В.Винниченко подає знаки місця розташування хованки Льоньки й Сашка: звук пересування великих возів, які, очевидно, рухаються в бік *базару*, розміщеному в центральній частині міста Подолі (він стає місцем подій у «Гей, чи пан, чи пропав...»), та *Сінної площі* (місця зупинки всього торгівельно-вантажного транспорту). Сінна площа була на правому березі Інгулу, поблизу робітничих кварталів Бикового й Чечори: це місце, до речі, зринає й в оповіданні «Гей не спиться»: «Івашко і Любка спускалися лідяками на Сінній площі. Площа була величезна, – ціле поле, – і широченною горою збігала в долину аж до самої річки» [1, с. 200]. Згадує В.Винниченко ще одне диво Єлисаветграда – *трамвай*. Його рух був відкритий 1897 року вулицями Велика Перспективна, Двірцева, Великою Пермською [12, с. 237]. Це четверта (!) в Російській імперії трамвайна колія, що було однією із рис прогресивності й цивілізованості нашої «степової столиці».

Іншою прикметою розміщення церкви стала згадка про *чоловічу класичну гімназію*, де навчався герой «Та нема гірш нікому», учнем котрої був і сам В.Винниченко. Вона була недалеко від Успенської церкви (тепер на цьому місці побудована мерія). В іншому оповіданні «Стелися, барвінку, низенько» письменник згадує *жіночу гімназію* (тепер – двоповерховий корпус педагогічного університету) – її учительська стає місцем злочину Масюка – молодого романтичного, закоханого в двійчицю-гімназистку Діну, хлопця, котрий демонструє силу своїх почуттів, викрадаючи журнал успішності в жіночому навчальному закладі.

Ще однією особливістю Єлисаветграда в оповіданнях В.Винниченка є гордість нашого міста – *залізничний вокзал*. Його було споруджено 1868 року після завершення будівництва залізничної гілки Харків – Одеса, складовою якої був і Єлисаветград. Поява залізниці в нашому місті кінця XIX століття стала знаком економічної значущості, процвітання краю, адже тут розвивався важливий для аграріїв машинобудівний комплекс братів Ельворті. Залізничний вокзал Єлисаветграда XIX століття відповідав

найвищим стандартам того часу: це була трикорпусна будівля, у якій триповерхові корпуси з'єднувалися між собою одноповерховими галереями. Вокзал був дуже просторим, обладнаним усіма необхідними для пасажирів зручностями (ресторації, буфети, книгарня, телеграф, жандармерія і т.д.) [9].

У творах В.Винниченка вид на цю грандіозну споруду відкривається героям оповідань «Бабусин подарунок», «Гей, чи пан, чи пропав...». Поряд із вокзалом були лісні склади, завод, згадувані письменником як місця пригод близнят з оповідань «Гей не спиться» та «Гей, чи пан, чи пропав...».

Герої винниченкових оповідань «Бабусин подарунок», «Ой випила, вихилила...», «Гей, чи пан, чи пропав...» ходять вулицями робітничих кварталів Бузюківською та Підкамінною та однією із головних – **вулицею Садовою**. Топографічної карти Єлисаветграда, складеної К.Рябковим 1913 року, видно, що вулиця Садова (одна з тих, якими рухався трамвай) завершувалася прямою дорогою у **міський (казенний сад)**, висаджений на березі річки Сугоклея 1764 року генералом Мельгуновим для постачання до імператорського двору Катерини II фруктів та овочів. Згодом у 1770 – 1784 рр. поблизу цього саду ховали померлих від чуми, тому всі дерева замінили на неплодові [12, с. 61]. Уже 1836 р. тут був зразковий парк з квітниками, купальнями, танцювальним залом, ротондами та будиночками. Це місце вважалося надзвичайно популярним серед еліти Єлисаветграда – заможних громадян, військовиків, міщан. За записами А.Шмідта, поданими в «Материалах для географии и статистики России, собранные офицерами генерального штаба», зауважено, що після двох годин у місті панувала нестерпна спека, піднімався пил і місцем порятунку ставали тіністі алеї міського саду [14]. 1897 року тут були відкриті буфети для публіки, чотири рази на тиждень грав військовий оркестр, був побудований циклодром, прокладена трамвайна лінія [11]. Саме це місце стає «плацдармом» подій в оповіданні В.Винниченка «Ой випила, вихилила...». Ланка заклалася з Гришкою, що дістане йому сімака – гудзика з генеральського мундира – в обмін на цебер, необхідний її матері, аби парити ноги. Зустріти цей військовий чин дівчинка могла тільки в казенному саду. Автор подає опис місця подій через слухові та зорові образи, які підсилюють емоційний стан напруження, що охопив Ланку: «Городський сад аж захлинається музикою. Труби *рипають*, флейти *жалібно стогнуть*, бубни *бухкають*. Деревя, понакидавши на плечі передвечірні *жовтогарячі* шалі, сяють радістю» [1, с. 182] (курсив наш. – О.Г.). І далі митець не втримується від паралелі між долею дівчинки із робітничої слобідки й панськими дітьми, котрі ходять стежками парку, за якими наглядають «няні та мами, бережуть їх, щоб не впало котре, щоб носика делікатного свого не розбило» [1, с. 182]. Так він підкреслює й ту соціальну прірву, яка існує в суспільстві, соціальну й психологічну незахищеність маленької доньки модистки, яка в боротьбі за виживання швидко дорослішає, вирішує серйозні дорослі питання, та підкреслює психологічний стан суму, туги за дитинством, розгубленості

Ланки, яка фактично готується до злочину: вона мусить зрізати гудзика з мундира генерала, а це може бути розцінено як замах на його життя. Цю ідею митець підкреслює відповідним звуковим фоном, що відбиває смуток і хвилювання головної героїні: «І знову грає музика. Скрипки схлипують, як наплакавшись, труби понуро гудуть, мовчать бубни. Сумно-сумно» [1, с. 182].

Міський сад, Босяцьке провалля, Інгул, Болгарська церква, Сінна площа, вокзал, трамвай – це Єлисаветград дитячих спогадів В.Винниченка, відтворений ним в оповіданнях про дітей. Літературна подорож цими місцями – безцінний матеріал для вчителів, студентів-філологів та істориків, стимул, який спонукає юних кіровоградців звернутися до «Намиста» В.Винниченка й пройтися разом із його героями-бунтівниками Єлисаветградом кінця ХІХ століття, створити образ дитини – шукача пригод, благородного розбійника чи то звичайного «халамидника», у яких прозирають риси самого письменника. Отож, збірка «Намисто» та дитячі оповідання поза збіркою демонструють нам автобіографічний контекст описуваних подій і дають безцінний матеріал для літературно-краєзнавчих спостережень.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Винниченко В. Кумедія з Костем. Оповідання. / Післям. В. Панченка, С. Присяжнюк... – К.: Школа, 2005. – 432 с. (Золота б-ка вид-ва «Школа»).
2. Винниченко В. Щоденник: У 2-х т. – Едмонтон; Нью-Йорк: Канад. Ін-т укр. студій: Комісія УВАН, 1980. – . –
Т.1: 1911 – 1920 / ред., вступ. ст. і прим. Г.Костюка. – 1980. – 500 с.
3. Винниченко В. Щоденник: У 2-х т. – Едмонтон; Нью-Йорк: Канад. Ін-т укр. студій: Комісія УВАН, 1980. – . –
Т.2: 1921 – 1925 / ред. Г.Костюка, упоряд. текст і прим. О.Мотиля. – 1983. – 700 с.
4. Винниченко Р. Як писав свої літературні твори Володимир Винниченко// Україна. – 1992. – №11. – С. 15
5. Кизименко П. Пам'ять степів. Історичні нариси з минулого Кіровоградщини. – Кіровоград, 2003. – 246 с.
6. Маленький Париж: Єлисаветград в старій відкритке/ Виктор Петраков, Валерий Машковцев, Вадим Смотровенко, Юрий Ткачев. – М.: Пинакотека, 2004. – 229 с. (Серія «Губернія в старій відкритке», Кн.8).
7. Матівос Ю. Місто на сивому Інгулі. – Кіровоград: ТОВ «Діаграма», 2004. – 297 с.
8. Матівос Ю.М. Вулицями рідного міста. – Кіровоград: Імекс – ЛТД, 2008. – 104 с.
9. Могилюк В., Тютюшкін Ю. Транспорт Єлисаветграда до 1917 года [Електронний ресурс] / Володимир Могилюк, Юрій Тютюшкін// Сурми. – Режим доступу <http://www.aistor.do.am/publ/1-1-0-109>
10. Панченко В. «Я народився в степах...» Єлисаветград у спогадах В.Винниченка [Електронний ресурс] / Володимир Панченко // День. – 2003. – №186. – Режим доступу <http://www.day.kiev.ua/38103/>
11. Парк Победы – городской парк – река Сугоклея [Електронний ресурс]. – Режим доступу

<http://www.biz.kr.ua/info/kirovograd/sight/gorsad/>

12. Пашутин А. Исторический очерк г.Елисаветграда/сост. и издал А.Н.Пашутин. – Елисаветград. – Лито-Типография Бр.Шполянских, 1897. – 311 с.

13. План г. Елисаветграда. Составил городской землемер П.З.Рябков. – Издание городской управы, 1913.

14. Шмидт А. Материалы для географии и статистики России, собранные офицерами генерального штаба [Электронный ресурс]. – Режим доступа.

15. <http://library.kr.ua/elib/shmidt/elisavet.html>

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Гольник Оксана Олександрівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української літератури КДПУ ім.В. Винниченка.

Наукові інтереси: літературне краєзнавство.

МОВОВИЗНАЧЕНІСТЬ ЯК ГРАНЬ КОНКОРДИСТСЬКОЇ ЕТИКИ ВОЛОДИМИРА ВИННИЧЕНКА

Лариса ГОРБОЛІС (Суми)

У статті на основі документальних матеріалів В.Винниченка з'ясовується роль рідної мови у життєдіяльності В.Винниченка, суголосність позиції В.Винниченка писати для українського народу рідною мовою з основними ідеями пропаяваної ним конкордистської етики – бути чесним із собою, урівноважувати свої сили, бути цілісним тощо.

Ключові слова: проблема мови, етика конкордизму, місія рідної мови, життєтворчість митця, образ України.

The article is based on Vynnytschenko's documents and deals with the role of mother language in writer's life and work, the similarity of Vynnytschenko's positions in Ukrainian writing for Ukrainians according main ideas of konkordism ethics: to be honest with yourself, to balance one's force, to be integral etc.

Key words: problem of language, ethics of konkordyzm, mission of the native language, lifecreation of an artist, image of Ukraine.

Багатогранний доробок В.Винниченка різноаспектно вивчали літературознавці С.Михида, Л.Мороз, В.Панченко, Г.Сиваченко та ін., філософи Н.Гусак, О.Петрів та ін. З-поміж низки ґрунтовно осмислених у доробку письменника проблем Усе ще відкритими для студіювання залишаються активно ним пропаявані конкордистські ідеї. Мета статті – на основі листів, щоденникових записів В.Винниченка осмислити позиціонування проблеми мови (як національного ідентифікатора, засобу реалізації творчого потенціалу, узгодження внутрішніх і зовнішніх сил людського організму) в системі конкордистських ідей В.Винниченка, з'ясувати місію рідної мови в досягненні гармонії, щастя, рівноваги українського письменника В.Винниченка на чужині.

Дослідниця О.Петрів зауважувала, що проблему мови, зокрема української, В.Винниченко осмислював В екзистенційному вимірі – як сутнісну ознаку нації, беззаперечну умову її буття, як можливість нації бути окремішністю, індивідуальністю в розмаїтті собі подібних [див. про це: 14]. Зауважимо факти життєдіяльності В.Винниченка, які 1) характеризують